

Dyster svävfluga åter i farten i Dalarna

Den mystiska, mörka svävflugan *Villa occulta* har länge gäckat entomologerna. I svensk litteratur omnämns den knappt. Senaste rödlistan placerar arten i kategori Kunskapsbrist (DD) med nyare fynd från Norrbottens län och bara äldre från Dalarnas län. Under 2005–2007 har den påträffats på ett antal mossar i nordöstra Dalarna. Genom sin för svävflugor avvikande förekomst på mossar har flugan sannolikt långa tider undgått upptäckt.

HANS BARTSCH & TORBJÖRN KRONESTEDT

Av svävflugor, familjen Bombyliidae, har vi i Sverige 22 arter, varav åtta arter förs till släktet *Villa* (Bartsch 2005). Familjens svenska namn hänsyftar på beteendet hos arterna av släktet *Bombylius* som alla har en lång sugsnabel och likt kolibrier hoverar i luften utanför den blomma som de suger nektar ifrån. Många av svävflugorna förekommer bara på öppen solig sandmark, stenig mark eller klipphöllar, an-

Fig. 1. Dyster svävfluga *Villa occulta* känns igen på att bakkroppen har två vita tvärband och att vingarnas främre del är mörkfärgad. Här ses en hona på en ljungkvist.

Foto: Torbjörn Kronestedt

dra vid bryn, vägkanter och ängsmark. *Villa occulta* (Wiedemann i Meigen, 1820) avviker med sin förekomst på vissa torvmossar.

Vid HB's genomgång hösten 2005 av under samma år i Dalarna av TK insamlade blomflugor m.m. drogs blicken genast till två fynd av denna mörka svävfluga – ett kärt och inte alls dystert återseende. Ett par år tidigare hade HB i samband med en genomgång av diverse flugor som insamlats av Roger och Tor-Björn Engelmark (i samband med insamling av calyptrata flugor) identifierat fynd av *V. occulta* från Lule lappmark. Övriga äldre svenska fynd studerades 2004 av HB i samlingarna i Zoologiska museet i Lund.

Eftersom TK har sitt sommarviste i närheten av lokalen från 2005 höll han flugan under uppsikt också 2006 och 2007 – med positivt resultat. I samband med att artikeln tog form följde TK upp med riktat sök på angränsande mossar vilket resulterade i åtskilligt fler fynd. Därmed har på några närliggande lokaler gjorts långt fler fynd än vad som tidigare har varit känt i Sverige.

Efter TK's första fynd 2007 gjorde HB ett första besök på sitt närmaste stora myr/mossområde – Florarna norr om Österbybruk i Uppland. De vid tillfället besökta områdena innehöll dock ingen lämplig biotop – men intrycket förstärktes att flugan väl smälter in i en biotop med vitmossa, ljung och hjortron och där lätt kan förbises bland liknande blinningar och andra bromsar.

Bartsch, H. & Kronestedt, T. 2007. Dyster svävfluga åter i farten i Dalarna. [*Villa occulta* (Wiedemann in Meigen, 1820) (Diptera Bombyliidae) found again in Dalarna, Sweden.] – Fauna och Flora 102(3): 50–54.

fauna&flora

I samband med skrivandet av denna artikel har ytterligare svenska fynd kommit fram (se nedan), medan det i senaste rödlistan (Gärdenfors 2005) angivna fyndet från Uppland visat sig vara baserat på ett felbestämt exemplar och därför gallrats bort.

Kännetecken. Dyster svävfluga är 8 till 10 mm lång. Den är övervägande mörk med ljus, gulaktig "krage" av långa hår på mellankroppens främre del. På bakkroppen har den två ljusa tvärband och baktill två vita tofsar. Vingarna är framtill påfallande mörka. Därmed kan flugan artbestämmas redan i fält. Vid närmare påseende har panna och ansikte enbart mörk behåring, i

Fig. 2. Kantparti av rismosse där dyster svävfluga var vanlig 2007 (Torraksmyren strax norr om Furudals Bruk, Ore, Dalarna). Foto: Torbjörn Kronestedt

ansiktet blandad med enstaka ljusa fjäll. Mellankroppen har förutom den ljushåriga kragen också ljusa hår framför och bakom vingarna och på ryggskölden helt övervägande svarta hår och fjäll. Bakkroppen är dels täckt av lång behåring (ljus på tergit 1 och främre hörnen av tergit 2, i övrigt svart) och mer eller mindre långa fjäll (vita band längs framkanten av tergit 2 och 4 och vita tofsar i bakre hörnen). Flugan beskrivs detaljerat i Lyneborg (1965a) och Engel (1932–1937).

Även *Villa halteralis* (Kowarz) har relativt mörka vingar, men den liksom andra arter i släktet *Villa* har övervägande ljus behåring i ansiktet och vingen är mindre brunfärgad framtill. En annan vid första anblicken liknande svävfluga med två ljusa tvärband på bakkroppen och nästan helt svarthårigt huvud är *Hemipenthes maurus* (L.). Den har mer utbrett mörka vingar med abrupt och oregelbunden övergång mellan vingens mörka och ljusa del.

Lokalerna i Ore, Dalarna. Samtliga fynd av *Villa occulta* i nordöstra Dalarna har gjorts på rismossar av varierande storlek. TK har främst sökt efter arten vid kanterna och ett stycke ut på myrarna. Vegetationen på de mossar där arten påträffades bestod förutom av spridda, klena tallar och olika vitmossor (*Sphagnum* spp.) främst av ljung *Calluna vulgaris*, rosling *Andromeda polifolia*, kråkbär *Empetrum* sp., dvärgbjörk *Betula nana*, hjortron *Rubus chamaemorus*, rundsilesår *Drosera rotundifolia*, odon *Vaccinium uliginosum*, tranbär *Voxycoccus* och tuvull *Eriophorum vaginatum* samt fläckar av grå renlav *Cladonia rangiferina*.

Förteckning över kända svenska fynd av dyster svävfluga *Villa occulta*

NRM = Naturhistoriska riksmuseet, Stockholm
ZML = Zoologiska museet, Lunds universitet
1933-07-25, DR, Lima, St. Tandån, mellan Hundfjället och Lilla Närfjället, strandvidesnår, på Salix, leg. Bo Tjeder, coll. ZML, vidi HB, se också Tjeder (1941)
1944-08-02, NB, Luleå, Notviken, 65gr, 35 min, leg. Björn Holm, coll. ZML, vidi HB, se också Dahl (1951)

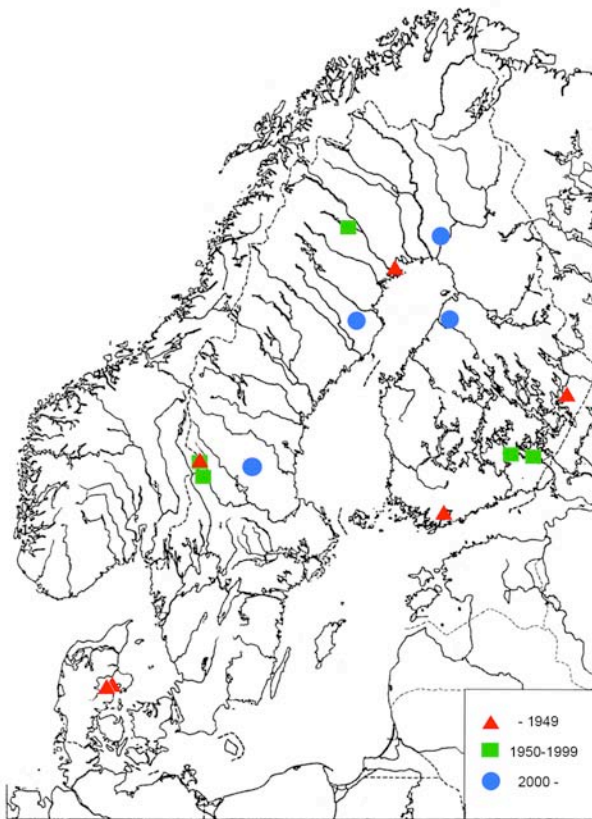

Fig. 3. Nordiska fyndplatser för dyster svävfluga *Villa occulta*.

- 1960-07-26, DR, Lima, Tisjön, 1 ex., leg. K.H. Forsslund, coll. ZML, vidi HB
- 1977-08-05, LU, Jokkmokk, Kallkällmyren, en hona, leg. R&T-B. Engelmark, det. HB, coll. R. Engelmark. Lokalen beskrivs i Engelmark & Engelmark (1989)
- 1978-07-28, LU, Jokkmokk, Kallkällmyren, en hona, leg. R&T-B. Engelmark, det. HB, coll. HB.
- 1989-07-24-29, DR, Tandådalen, 1 hane, leg., det. & coll. R. Bygebjerg
- 2005-07-22, DR, Ore, Näset, Tjärnmyren, en hane och en hona, leg. TK, det. HB, coll. NRM (honan) och HB (hanen)
- 2006-08-10, DR, Ore, Näset, Tjärnmyren, två honor, leg. TK, det. HB, coll. NRM och HB
- 2007-07-12, DR, Ore, Näset, Tjärnmyren, en hona (obs.), foto TK

- 2007-07-16, DR, Ore, Näset, Tjärnmyren, 2 hanar leg.) TK, det. HB, coll. NRM
- 2007-07-22, DR, Ore, Näset, Tjärnmyren, 2 hanar., leg. TK, det. HB, coll. NRM
- 2007-07-23, DR, Ore, Näset, Björnmyren, 2 hanar., leg. TK, det. HB., coll. NRM
- 2007-07-23, DR, Ore, Näset, Råmåfaxmyren, 3 hanar., leg. TK, det. HB, coll. NRM
- 2007-07-23, DR, Ore, Östanvik, Porsmyren, 1 hane., leg. TK, det. HB, coll. NRM
- 2007-07-25, DR, Ore, Östanvik, Jannesmyren, 1 hane, 1 hona, leg. TK, det. HB, coll. NRM
- 2007-07-25, DR, Ore, myr vid Sotbron, 1 hane, leg. TK, det. HB, coll. NRM
- 2007-07-25, DR, Ore, Tungsén, Fämyren, 2 hanar., leg. TK, det. HB, coll. NRM
- 2007-07-28, DR, Ore, Furudals Bruk, Torraksmyren, 6 hanar, 2 honor, leg. TK, det. HB, coll. NRM
- 2007-07-29, DR, Ore, Furudals Bruk, Torraksmyren, 5 hanar, 1 hona, leg. TK, det. HB, coll. NRM
- 2007-07-12-31, VB, Vindelns kommun, Långträsk framtidskog, en hona, leg. N. Ericson i samband med inventeringsprojekt, det. N. Ericson & HB, fönsterfälla på nydöd tall på sandig kulle, omgivningarna dominerade av väggmossa, lingon och blåbär. I närheten också brandspår som spridda kolade stubbar samt våtmark med vitmossa. Coll. HB
- 2007-08-14, DR, Ore, Furudals Bruk, Torraksmyren, 2 hanar, 1 hona, leg. TK, det. HB, coll. NRM

Förekomst i andra länder. Dyster svävfluga beskrevs för snart 200 år sedan efter fynd från trakten av Berlin. I Norden har flugan påträffats av och till också i Finland och då framför allt i kantzoner av torvmossar. Flugan har i något fall påträffats på ruderatmark eller i slutning med torr tallskog intill mosse (Kahanpää, pers. medd.). J. Kahanpää har uppdaterat den finska databasen med tillhörande karta ("Finnish Entomological Database" www.fimnh.helsinki.fi/insects), som vi här fått benäget tillstånd att använda för vår karta

Fig. 4. Porträtt av dyster svävfluga framifrån. Svävflugor har långa, smala ben och framifrån sett runt huvud.
Foto: Torbjörn Kronestedt

Fig. 5. Framtill på mellankroppen har dyster svävfluga en tät "päls" av gula hår.
Foto: Torbjörn Kronestedt

över fynden i Norden. Från Danmark föreligger bara fyra fynd från två lokaler på centrala och östra Jylland, från tre tillfällen mellan 1878 och 1906 (Lyneborg 1965a, b). Petersen & Meier (2001) anger inga nyare fynd och därefter har inga ytterligare fynd gjorts (Bygebjerg, pers. medd.) utan arten tycks ha försvunnit från Danmark. Arten förekommer högst sannolikt också på mossar i Norge – vissa av fynden i Dalarna ligger nära riksgården – men det finns hittills inga norska belägg. I Tyskland är den känd från torvmossar i Oberbayern (Dunk 2003). Zaitzev (1989) anger också förekomst i Spanien, Frankrike, Italien, Österrike, Grekland, f.d. Jugoslavien, Rumänien, Bulgarien, Ryssland (från Europa till östra Sibirien) och Mongoliet.

Biologi. Larver av svävflugor lever parasitiskt på ägg av gräshoppor eller larver och puppor av steklar och fjärilar. Larverna av släktet *Villa* förmodas alla utvecklas i larver eller puppor av nattflyn och andra fjärilar, men det finns också uppgifter om att de kläcks i bon av bin. Släktets honor släpper äggen ett och ett i flykten eller sittande på öppen mark i närheten av den förmodade värdarten. Om ägget släpps i flykten stan-

nar flugan upp och dippar ofta till med bakkroppspetsen. Innan honan släpper ägget omger hon det ofta med minimala sandkorn som hon tidigare samlat in på marken i en s.k. dammficka (Stubbs & Drake 2001). Det första larvstadiet är masklikt och lätttröligt och letar sig fram till samt sätter sig fast på eller borrar sig in i aktuell larv eller puppa. Om den förpuppar sig innanför puppskalet eller i en kokong är förstas frågan hur den tar sig ut om den inte dessförinnan har gnagtt ett utgångshål.

Här finns som framgår mycket mer att utröna – sannolikt behövs hjälp av entomologer som specialiserar sig på värddjurens biologi – i detta fall sannolikt fjärilar. Värddjuret kan vara en larv av ett fly eller något annat – huvudsaken är att larven/puppan förekommer rikligt på marken på aktuell biotop, är tillräckligt stor och inte har för kort livstid.

TK lade först märke till arten genom att flugorna flög rätt nära vitmossetäcket på rismossar. Flykten är inte vidare snabb (om flugan inte blir störd) och flugorna låter sig ganska enkelt fångas i håv. Om man sakta går genom en mosse och har blicken riktad framåt och snett nedåt är flugorna lätta att upptäcka när de

flyger i mera öppna höljor mellan tuvor.

En förklaring till att flugan ibland påträffas på torr mark intill myrar kan vara att honan enligt ovan förser sig med ”damm” av något slag. I dammfickan hos en finsk hona av *Villa occulta* fanns vedpartiklar som såg ut som bormjöl efter vedlevande insekter (Kahanpää, pers. medd.) – det får väl duga om inget annat finns att tillgå.

Slutord. TK's fynd tillsammans med här relaterad övrig information indikerar att *Villa occulta* har en fast population i Sverige och då framför allt på vissa typer av rismossar. Den ännu i våra dagar ibland framförda föreställningen att flugan bara vissa år migrerar hit känns osannolik. Mer troligt är att den i hög grad är förbisedd. Med denna artikel hoppas vi synliggöra arten i vidare kretsar och därmed initiera fler iakttagelser av den, inte minst av exemplar kläckta från dess värdjur. Alla uppgifter är välkomna.

Tack. Vi vill tacka Rune Bygebjerg, Björn Cederberg, Roger Engelmark och Nils Ericson för uppgifter om svenska fynd och Jere Kahanpää för uppgifter om finska fynd och karta över dessa. Tack också till Roy Danielsson, Zoologiska museet i Lund för tillgång till samlingarna.

Summary: *Villa occulta* (Wiedemann in Meigen, 1820) (Diptera, Bombyliidae) found again in Dalarna, Sweden

Villa occulta was found in a bog in the province of Dalarna, Sweden in 2005 and 2006. Extended search for the species in 2007 showed it to be regularly present in similar mires in the same area. This indicates that the species is resident in Sweden and opens the possibility for further studies of its poorly known distribution and biology. The species seems to be confined to bogs which may explain why it has gone largely unnoticed. This paper summarizes the present state of knowledge. □

Litteratur

- Bartsch, H. 2005. Preliminär provinskatalog över svävflugor Bombyliidae. www.sef.nu/insektsguiden/
- Dahl, R. 1951. *Villa occulta* Wied. funnen i Sverige (Dipt. Bombyl.) – Opuscula entomologica 16: 95.
- Dunk, K.v.d. 2003. Rote Liste gefährdeter Wollschweber (Diptera: Bombyliidae) Bayerns. www.lfu.bayern.de/natur/
- Engel, E.O. 1932–1937. 25. Bombyliidae i Lindner, E. (utg.), Die Fliegen der paläarktischen Region. Band IV3. E. Schweizerbart'sche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart.
- Engelmark, R. & Engelmark, T.-B. 1989. Den calyprata flugfaunan (Diptera, Calypratae) på tre myrar vid Jokkmokk i Lule lappmark. – Entomologisk Tidskrift 110: 81–95.
- Gärdenfors, U. (red.) 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005 – The 2005 Red List of Swedish Species. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Lyneborg, L. 1965a. Tovinger IV: Humlefluer, Stiletfluer, Rovfluer m. fl. Danmarks fauna 70. Gads forlag, Köpenhamn.
- Lyneborg, L. 1965b. A revised list of Danish Bombyliidae (Diptera), with a subspecific division of *Villa circumdata* Meig. – Entomologiske Meddelelser 34: 155–166.
- Petersen, F.T. & Meier, R. (red.). 2001. A preliminary list of the Diptera of Denmark. – Steenstrupia 26: 119–276.
- Stubbs, A.E. & Drake, M. 2001. British soldier flies and their allies. British Entomological and Natural Society, Reading.
- Tjeder, B. 1941. Some thirty additions to the Swedish Fauna. – Opuscula entomologica 6:56–63.
- Zaitzev, V.F. 1989. Family Bombyliidae. In Soós, A. & Papp, L. (red.), Catalogue of Palaearctic Diptera 6: 43–169. Elsevier, Amsterdam etc.

Hans Bartsch

Skriver om blomflugor i Nationalnyckeln och arbetar åt ArtDatabanken, länsstyrelser etc.

E-post: hans.bartsch@telia.com

Torbjörn Kronestedt

Zoolog, verksam som 1:e intendent vid sektionen för entomologi, Naturhistoriska riksmuseet, Stockholm.

E-post: torbjorn.kronestedt@nrm.se